LIVINUS HOOSTERLINC.
EEN ALMANAK VOOR 1524

Het weinige dat over de Gentse medicus Livinus Hoosterlinc, alias Austricus, bekend was, is te danken aan een Latijns tractaactje over de pest, waarvan het blijkbaar enig bekend exemplaar in de Universiteitsbibliotheek te Gent berust (1). Een mededeling over Austricus in de *Messager des sciences historiques* van 1846, blz. 291, is in 1862 door Piron (2) en in 1866 door de St.-Genois (3) haast woordelijk overgenomen.

De titel van het werkje luidt als volgt :

> Levini Austrici Gandensis ex variis authoribus adversus pestilitatem tam preservativo quod curativo regimine collecticius libellus reipub. Gandavorum dedicatus.

Luidens de colofon *Exiit Parrhisii hoc opus e torculis honesti calcographi Johannis Barbier anno... 1512 9 cal. sept.*, is het dus door Jean Barbier te Parijs gedrukt (4). Josse Bade, alias Badius Ascensius — beroemd Parijs drukker en landgenoot van Hoosterlinc — richt vooraf een groet tot de Gentse bevolking, tevens een aanbeveling voor de geneesheer. Volgt daarop een brief van deze laatste waarin hij o.m. zegt dit pestboekje uit oude geschriften te hebben samengesteld ten einde afdoende remedies tegen de « haastige ziekte » te verzamelen. Het is een van de talrijke pestboekjes die in de loop van de 16de eeuw ontstaan zijn (5), in vele gevallen geen oor-

---

(1) Signatuur G 7375.

(2) C. F. A. PIRON, **Austricus (Lieven).** In **Algemeene levensbeschrijving der mannen en vrouwen van België...** + **Byvoegsel,** Mechelen, 1862, blz. 8.

(3) J. DE SAINT-GENOIS, **Austricus (Livinus).** In **Biographie nationale,** dl. 1, Bruxelles, 1866, kol. 548-549.

(4) De uitgave is beschreven door Ph. RENOUARD in de **Bibliographie des impressions et des œuvres de Josse Badius Ascensius, imprimeur et humaniste 1462-1535,** dl. 2, Paris, 1908, blz. 66, naar het exemplaar te Gent.

(5) Vergelijk b.v. in de tweede helft van de eeuw de **Corte Ordinantie inhoudende ghemeyneremedien... teghens die... peste** van Hugo Favolius, verschenen te Antwerpen in 1571 (**Bibliotheca Belgica,** 3e ser. F 89), of nog **De praeservatione et curatione morbi articularis calculi libellus** van Gerardus Bergensis, eveneens te Antwerpen verschenen in 1564. Zie o.m. ook de publikaties van R. Van Lennep en A. Van Schevensteen over de pest en de pestboekjes.

spronkelijk werk maar een compilatie uit bestaande werken en waarin de oorzaken van de pestilentie beschreven worden, de symptonen van de ziekte, het voorkomen en genezen ervan. Het doel hierbij was een practische handleiding beschikbaar te stellen in tijd van nood.

Bovennatuurlijke hulp wordt ook afgesmeekt, voornamelijk van de H. Macharius, een van de heilige maarschalken van de pest en die speciaal te Gent vereerd wordt. Het boekje is een kleine octavo, 32 folio's tellend (het laatste blad ontbreekt aan het Gentse exemplaar) en uit een klein gotisch lettertype gezet. Dat het te Parijs werd gedrukt, komt waarschijnlijk omdat de schrijver zich op dat ogenblik in die stad bevond ; louter een gissing want wat zijn levensloop betreft, laat Hoosterlinc ons helemaal in de steek. In de loop van de 16de eeuw nog is het werkje in het bezit geweest van Gislenus Joncheere, en het heeft ook toebehoord aan de cisterciënzerabdij Baudeloo te Gent waar het een plaats had in het ziekenvertrek, luidens de aantekening in handschrift op de titelpagina *Liber Infirmetorii mon (aste)rii ex(tra) mur(os) de Baudeloo*. Thans zit er een 19de-eeuws halfleren bandje om.

Behalve dit geschrift is er nog een ander van Hoosterlinc bekend, een almanak voor het jaar 1524 (6), waarvan het enig bekend exemplaar in het Prentenkabinet van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel bewaard wordt (7), en waarover wij iets meer wensen mee te delen.

Het is een planodruk (415 x 300 mm.), die bovenaan een houtsnede (104 x 246 mm.) vertoont waarboven de titel te lezen staat : *[Al]manach vanden Iare ons heeren Duysent Vijfhondert ende. XXIIII. Ende tes scrickel* [...]. Verder is de tekst verloren gegaan : het blad is aan de rechterbovenhoek geschonden. De houtsnede bestaat uit drie bogen waarin Keizer Karel in het midden, links van hem zijn persoonlijk wapen en rechts het keizerlijk wapen. In hout gesneden is ook de tekst die op de spreukbanden te lezen staat : *pecora tibi / s(icu)t illis / attende / Attende tibi p(ri)mo et univ(er)so gregi Act [um] Gandavu(m)* ; rechts op de houtsnede : *Rex sapiens stabilime(n)tu(m) e(t) p(o)p(u)li*. De tekst die rechts naast de houtsnede

(6) W. NIJHOFF & M. E. KRONENBERG, **Nederlandsche Bibliographie,** dl. II, 's-Gravenhage, 1940, nr. 4156. ; - Afb. 1.

(7) Signatuur : Cock (S.), fol.

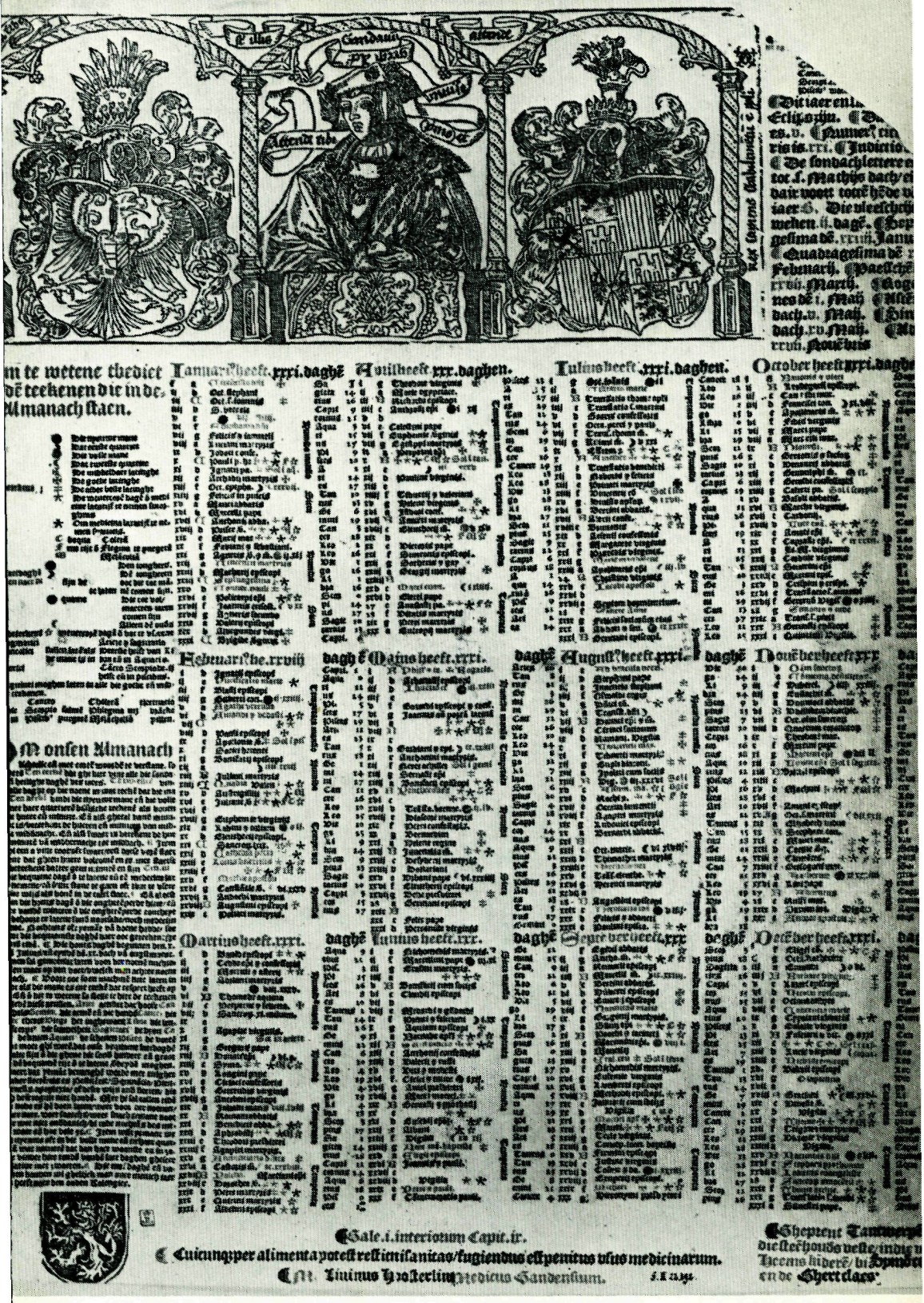

Gale.i.interiorum Capit.ix.

Cuicunq; per alimenta potest restitui sanitas/fugiendus est penitus usus medicinarum.

M. Liuinus Hoosterlin Medicus Gandensium.

Sheprent Tantwerpen die steenhouds veste/ indie Heems kiderē/ bi Symon en de Ghertclaes.

aanvangt, gaat eronder verder, waar hij verdeeld is over vijf kolommen : de eerste is voorbehouden voor de « gebruiksaanwijzing » van de almanak : *Om te wetene tbediet vande(n) teekenen die in desen Almanach staen,* legende ter verklaring van de conventionele tekens die gebruikt zijn om de nieuwe maan aan te duiden, de *latinghe,* enz. Daaronder volgt de verklaring van de almanak en geheel onderaan een schildje met klimmende leeuw op zwart veld. De vier overige kolommen worden in beslag genomen door de kalender die, maand voor maand, uit de volgende elementen is samengesteld : vooraf de maand met haar aantal dagen ; dan in de kolom van links naar rechts : de nummering der dagen in kleine Romeinse cijfers ; de dagletter ; de heiligdag ; de conventionele tekens, de maangestalte, de hondsdagen, de stand van de zon in een van de dierenriemtekens ; de weervoorspelling (ter zijde) in functie van de stand der zon ten overstaan van de dierenriem : *sicca, humida, temperata ;* de namen der dierenriemtekens ; tenslotte een reeks Arabische cijfers gaande tot 29 en die wellicht in betrekking staan met de maanregelaar. Geheel onderaan een citaat uit Galenus, gevolgd door de naam van de auteur *M. Livinus Hoosterlinc Medicus Gandensium,* en rechts het bibliografisch adres *Gheprent Tantwerpe(n) op die stee(n)houd(er)s veste, indie vier Heemski(n)dere(n), bi Symo(n) cock ende Ghert claes.* De tekst is gezet uit een gotisch lettertype in drie verschillende corpsen, en in rood en zwart gedrukt. De drukker van deze plano is Symon Cock (ca. 1489-1562) die van mei 1523 tot maart 1525 in de « Vier Heemskinderen » op de Steenhoudersvest te Antwerpen woonde (8). Vier jaar lang heeft hij samengewerkt met Ghert Claes (Gerardus Nicolaus), van wie overigens niets is geweten. Beiden drukten samen een twaalftal werken, op deze almanak na alle in het Latijn. Het bibliografisch adres vermeldt geen jaartal ; bij benadering is dit wel vast te stellen : hetzij het jaar dat vooraf gaat, wat logisch lijkt, hetzij het jaar waarvoor de almanak is opgesteld, wat ook gebruike-

(8) Over Symon Cock verscheen een korte studie van J. COOLS in **De Gulden Passer** 3 (1925), blz. 22-31.

lijk bleek te zijn, getuige verschillende almanakken en pronosticaties met volledig bibliografisch adres verschenen (9).

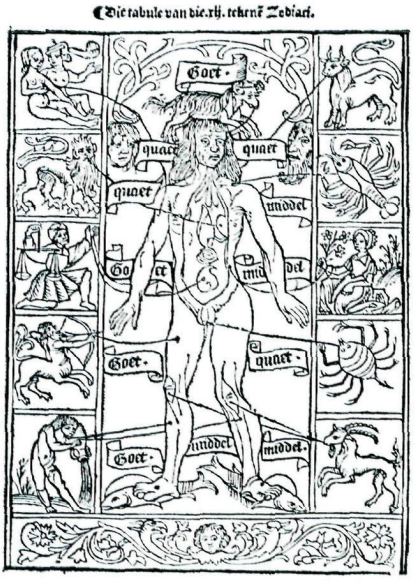

Afb. 2
Het aderlaatmannetje uit Ketham's Fasciculus medicinae, Antwerpen, Claes de Grave, 1512-fol. 20 v°.

De talrijke oude almanakken die bewaard bleven, lijken wel een bewijs te zijn van de bijval die zij bij het volk hadden ; de samenstellers ervan hielden immers rekening met het heersende bijgeloof en met de volksgeneeskunde die, steunend op de astrologie, de enige afdoende remedies ter heling, en de juiste raadgevingen betreffende bepaalde handelingen kon verstrekken. In een almanak vinden wij immers niet alleen de zon- en heiligdagen vermeld, de gestalten van de maan i.c. aangegeven tot op de minuut na, en soms ook de datum en de plaats van de belangrijke jaarmarkten, maar ook *die bequame dage(n) o(m) te latene en(de) ee(n) medecine laxatijf te nemene, en(de) o(m) int stove te gaen oft that te userene...*, en in welk teken van de dierenriem zon en maan staan alsmede *tdebiet* ervan voor elke maand, zowel betreffende de mens als het weer (weervoorspelling).

(9) Vergelijk b.v. de **Almanack ende prognosticatie** voor 1578 van Hugo Favolius, verschenen te Antwerpen, bij Jan Van Waesberghe in 1578 ; **zie Bibliotheca Belgica** 3e ser., F 90.

Het was van groot belang voor iedereen, zieken (pestlijders, lijders aan *squinancia* of keelontsteking, pleuris, zinsverbijstering en apoplexie) en gezonden (de *phlegmatici*, de *melancolici*, de *cholerici* en de *sanguinei*) het gunstige ogenblik te kennen om de volksremedies toe te passen, zoals de aderlating en het purgeren. Vergeten wij niet dat de planeten het wisselen der seizoenen bepalen en de levensverrichtingen van de mens regelen. Zo wordt dan ook elk der twaalf sterrenbeelden in verband gebracht met een deel van het menselijk lichaam, vaak afgebeeld als het z.g. « aderlaatmannetje ». Aldus regeert de Ram het hoofd, de Stier de hals, enz. (10). In onze kalender luidt dit als volgt : *Aries* (de Ram) *aensiet dat hooft*, *Taurus* (de Stier) *de(n) hals*, *Gemini* (de Tweelingen) *die arme(n) en(de) die hande(n)*, *Cancer* (de Kreeft) *die borst*, *Leo* (de Leeuw) *therte*, *Virgo* (de Maagd) *het inghewant*, *Libra* (de Weegschaal) *die lendenen* (11), *Scorpi(us)* (de Schorpioen) *die scamelheit*, *Saggitari(us)* (de Schutter) *de dyen*, *Capricorn(us)* (de Steenbok) *de knien*, *Aquari(us)* (de Waterman) *de schenen*, *Pisces* (de Vissen) *de voete(n)*. Dank zij het bestuderen van de loop der sterren en in hoofdzaak van de maan, haar gestalten en invloeden, konden de astrologen in de toekomst zien en aldus wel eens onheilen ontwijken of voorspoed begunstigen. Doch hiermede zijn wij terechtgekomen bij de eigenlijke *pronosticatie* die soms samen met een almanak, soms ook afzonderlijk werd gepubliceerd (12).

Zoals aangekondigd in de titel is het jaar 1524 een schrikkeljaar, zodat er twee zondagletters zijn : C tot *s. Mathijs dach* (25 febr.) en B voor de rest van het jaar ; op 23 februari krijgen wij dan ook

(10) Vergelijk M. A. VAN ANDEL, **Chirurgijns, vrije meesters, beunhazen en kwakzalvers,** Amsterdam, 1941, blz. 54 en volg. (Patria XXIV) ; - A. VAN HAGELAND, **Volksgeneeskunde, weerkunde en astrologie.** In **Periodiek** 17 (1962), nr. 7, blz. 180-182. - Afbeeldingen hiervan treft men aan in verscheidene 16de-eeuwse almanakken en o.m. ook in het **Fasciculus medicinae,** Antwerpen, Claes de Grave, 1512, fol. 20 v° (K. B. II 12.786 B) ; zie afb. 2.

(11) Beide laatste attributies worden wel eens geruild : soms heerst de Maagd over de lendenen en de Weegschaal over de ingewanden.

(12) Talrijke pronosticaties verschenen bij ons tijdens de 15de en 16de eeuw. Meestal waren de auteurs medici ter wille van de complexe aard dezer astronomische wetenschap : filosofisch en mathematisch, medisch en astrologisch terzelfdertijd.

locus bisextilis. Het gulden getal is 5, d.w.z. dat 1524 het vijfde (maan)jaar (van 354 dagen) is in de negentienjarige cyclus, na verloop waarvan de maancyclus, elf dagen korter dan de zonnecyclus, weer met deze laatste samenvalt. Dit jaar is tevens het 21ste (zonne) jaar (van 365 dagen) in de cyclus van 28. De indictie (Romeinse cyclus van 15 jaar) is 12, de epacten — het wordt niet gezegd — 14. Tot slot wordt hierna nog aangegeven dat de « vleestijd », die gaat van Kerstmis tot Quinquagesima, 6 weken en 2 dagen duurt, alsook de dagen waarop verschillende kerkelijke feesten vallen zoals Septuagesima op 24 januari, Pasen op 27 maart, *Rogationes* of de Vijfde zondag na Pasen op 1 mei, de Advent op 27 november. Bekijken wij de almanak nader, dan stellen wij vast dat hij in de volkstaal is opgesteld, maar dat de heiligennamen, de benamingen der zodiaktekens en de weervoorspelling in het Latijn staan. Zijn naam heeft de auteur voor de helft verlatijst : Livinus voor Lieven, maar zijn oorspronkelijke naam Hoosterlinc, in de plaats van Austricus zoals hij ons bekend is als de schrijver van het te Parijs verschenen pestboekje.

Hoewel deze almanak op het eerste zicht niet voor eng lokaal gebruik is aangewezen, lijkt ons de kalender nochtans voor het bisdom Doornik, en meer bepaald voor het Gentse bestemd te zijn. Bij het overlopen der rubrieken treffen al dadelijk de HH. Amelberga die op 10 juli te Gent gevierd wordt, Livinus die er op 12 november en Bavo op 1 october plechtig gevierd worden. Gentse heiligen zijn ook Veerle of Pharaildis (4 januari) en Macharius (23 januari).

Verscheidene heiligen wijzen op een plechtige viering in het bisdom Doornik, waartoe het aartsdiakonaat Gent behoorde ; zo b.v. de HH. Amandus en Vedastus (rubr. 6 februari), Eligius (rubr. 25 juni, dag van de translatio of overbrenging van de relieken, en 1 december), Piatus (rubr. 1 october en de translatio op 29 october), Eleutherius (20 februari en de translatio op 25 augustus), Egidius abt (1 september), Gangulphus (12 october, behoort de translatio te zijn). Vermelden wij nog de HH. Bertinus (5 september en de translatio op 16 juli) ook vereerd in het bisdom Doornik, en Winocus (5 november) vereerd te Brugge (eveneens bisdom Doornik).

Het is waard op te merken dat de auteur zijn patroonheilige niet vergeten heeft ; evenzeer als zijn familienaam, wijst « Livinus » op Gentse afkomst.

Voor ons beperkt de persoonlijkheid van L. Hoosterlinc zich tot twee geschriften van zijn hand. Wat hij verder als auteur, en als geneesheer gepresteerd heeft, blijft vooralsnog verborgen kennis. Enkele peilingen in het Gentse stadsarchief (13) konden ons niets nieuws bijbrengen.

Het wilde ons nochtans voorkomen dat Hoosterlinc enige aandacht verdiende, waartoe dit kort bericht — zo hopen wij — heeft bijgedragen.

E. Cockx-Indestege.

SUMMARY

LIVINUS HOOSTERLINC. AN ALMANAC FOR 1524

The author of this broadside, L. Hoosterlinc or Austricus, physician of Ghent, is known only by a little treatise in Latin on pestilence, printed at Paris in 1512, and by this Flemish almanac for the leap-year 1524, printed at Antwerp by S. Cock and G. Claes (kept in the Printroom of the Royal Library, Brussels). It's one of the numerous almanacs, published in the 15th and 16th century by physicians, to advice the common people on the propitious moment for bleeding and other popular medical treatments. Well known is the influence of the constellations on the human body, which is related to the zodiac, often represented by the Anatomical man.

The calendar is to be used in the diocese of Tournay, especially in the town of Ghent.

(13) De verzameling van het **Collegium Medicum** van de stad Gent begint slechts in de 17de eeuw. De **Poortersboeken** vermelden enkel de personen die van buiten uit in Gent zijn komen wonen ; en het staat vrijwel buiten twijfel dat Hoosterlinc tot een autochtone Gentse familie behoorde. Enkele steekproeven in de **Staten van Goed** leverden niets op.